

Bevezető a „Trauma és narratív film” összeállításához

A *Metropolis* előző (2018/1.) összeállításában olyan szövegeket közöltünk, melyek a trauma, a traumatikus emlékezet kérdésköreit főleg a dokumentumfilm felől, dokumentumfilmese ábrázolások vizsgálatán keresztül mutatták be. Jelen összeállításunkban a trauma(ábrázolás) és mozgókép viszonyainak feltárását folytatjuk, ezúttal azonban olyan szövegeket közlünk, melyek kérdésfelvetéseinek keresztútjében fikciós filmek állnak.

Az 1980-as évektől kibontakozó, a humántudományok számos területén fontos irányzattá formálódó traumaelmélet számára kiemelt probléma, hogy az egyéni vagy kollektív katasztrófák megtapasztalása, e tapasztalat emléke miképpen dolgozható fel, miképpen reprezentálható. E kérdéskör alapvető összetevője a hiány, a kitörlődés, a részlegesség és töredékesség jelensége – a vizsgálatok sokszor éppen a hiányzó, a látszólag nyomtalanul eltűnőt kívánják feltárni. Ezen törekvések során a textuális vizsgálatok értelemszerűen olyan szövegekhez is fordulnak, melyek nem közvetlenül ábrázolnak személyes vagy kollektív katasztrófákat, traumatikus történéseket, hanem áttételeken, eltolásokon keresztül teremtik meg a traumafeldolgozás lehetőségét, tesszik láthatóvá a trauma hiányzó nyomait.

Összeállításunk teoretikus bevezetéseként is szolgál Susannah Radstone szövege, mely maga is felveti, hogy a katasztrófákkal legdirektebb módon foglalkozó szövegek a legalkalmasabbak arra, hogy feltárják a traumák esetlegesen hiányzó nyomait – a traumaábrázolás kapcsán gyakorta felmerülő reprezentálhatatlanság gondolata mintha szintén ebbe az irányba, az áttételesség szükségszerűsége felé mutatna. Radstone szövege, a traumaelmélet akadémiai kontextusának összefoglalása után, a politikai és etikai szempontok beemelésével rövid bevezetést kínál számos, ezen elmélet számára kulcsfontosságú kategóriába: többek között a szubjektivitás, a felejtés és a tanúságtétel traumaelméleti fogalmaiba.

A filmvizsgálatok sorát Vecsernyán Dávid szövege nyitja, mely Szabó István *Apa* című filmjének egy emblemikus jelenetét elemzi a traumaelmélet utóemlékezet (*postmemory*), valamint újrajátszás (*reenactment*) fogalmait alkalmazva. A szerző érvelése szerint a film önferlexív gesztusokkal a

traumatikus események ábrázolásának kritikáját hozza létre, miközben azt is ábrázolja, hogy a hiányzó emlékek helyére miféle konstrukciók kerülnek az újrajátszás hatásmechanizmusai révén. Az elemzés szemléletesen mutatja be a traumaelemzés egyik fontos jellegzetességét: a sokszoros áttételek és reflexiók rétegei közötti hiányok és törések olvasásának traumaelméleti hasznosságát.

Szekér Viktória írása a személyes trauma kérdéskörét a kortárs filmtudomány egyik másik prominens kérdésfelvetésével, a komplex narratívák vizsgálatával kapcsolja össze. A szöveg az *Érkezés* című filmet traumánarratívaként olvassa, melynek fontos eleme, hogy a traumaélmény bemutatásának lehetőségét a non-lineáris elbeszélésben találja meg. Szekér írásának további érdekessége, hogy a filmben megjelenő különös nyelvet a traumafeldolgozás sajátos eszközeként értelmezi.

Végül, az összeállítást záró szövegében Virginás Andrea egy újabb, érdekes áttételre tesz kísérletet – a kis nemzetek filmgyártásában ismeri fel annak lehetőségét, hogy az ilyen területeken megjelenő műfajokat ne elsősorban a filmipari, gazdasági előnyök (melyek a kis hazai piacokon jóval kevésbé képesek érvényesülni) felől olvassa. Ezen kísérlet részeként a kulturális traumaelmélet kontextusában három filmet vizsgál, melyek érvelése szerint a western műfaj sajátos reprezentációs apparátusának köszönhetően a kollektív befogadásban képesek mediálni a közönségnek a kollektív traumákhoz való kapcsolódásának vagy éppen azoktól való elhatárolódásának folyamatát. Virginás szerint a példaként elemzett filmek esetében a magyar, dán és román (kis nemzeti) kontextusokban egyébként ritkán használt western műfaj teszi lehetővé az egyéni vagy közösségi traumák és krízisek artikulálódását.

Az összeállításunkban közölt szövegek kiválóan bizonyítják, milyen fontos szerepet kaphatnak a történelmi, társadalmi és személyes traumák megértésében az efféle kríziseket és katasztrófákat nem közvetlenül ábrázoló (film) alkotások.